

ГЕРОЇ ВІЙНИ 1812 року В ІСТОРІЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

Дослідження присвячене героям війни 1812 року, життя й військова служба яких пов'язані з історією Центральної України. Особливий акцент зроблено на представленні їхніх портретних зображень у Військовій галереї Зимового палацу, яку історики вважають почесним визнанням заслуг російського генералітету у війні з французами.

Ключові слова: *війна, генерал, герой, галерея, Центральна Україна.*

Исследование посвящено героям войны 1812 года, жизнь и военная служба которых связана с историей Центральной Украины. Особый акцент сделан на наличии их портретных изображений в Военной галерее Зимнего дворца, которую историки считают высоким признанием заслуг российского генералитета в войне с французами.

Ключевые слова: *война, генерал, герой, галерея, Центральная Украина.*

The research deals with the heroes of the war in 1812, whose lives and military services are connected with the history of the central Ukraine. We emphasize on their portraits in Viyskova galereia of Zymovyi palats, which historians consider honorary merit of Russian generals in the war with the French.

Keywords: *war, general, hero, galereia, central Ukraine.*

Восени 1818 р. у пруському містечку Ахен, у ході роботи першого конгресу Священного союзу російський імператор Олександр I познайомився з досить відомим на той час англійським художником-портретистом Джорджем Доу. Історики стверджують, що знаменитий творець Військової галереї Зимового палацу цілеспрямовано шукав можливості познайомитися з імператором, розраховуючи отримати пропозицію попрацювати в Росії. Знайомство російського самодержця й англійського художника відбулося під час написання останнім святкового портрета начальника Головного штабу князя П.М. Волконського. Цар був вражений роботою й майстерністю Дж. Доу. Між ними відбулася розмова щодо написання портретної галереї героїв війни 1812 року, ідея створення якої в імператора з'явилася ще у 1814 році¹. Через деякий час Дж. Доу отримав запрошення до С.-Петербургу. Навесні 1819 р. художник приїхав до Росії.

Незадовго до того Головний штаб отримав розпорядження Олександра I підготувати список осіб, чії портрети мали бути вміщені в експозицію галереї. Умовою формування реєстру стала участь «кандидатів» у бойових діях проти французів, у кампаніях 1812, 1813 та 1814 рр. у званні генерала або присвоєння

генеральського чину по закінченні війни за *«отличия, оказанные в боях»*. Упродовж 1819 року Інспекторським департаментом Головного штабу було складено список генералів, портрети яких планувалося розмістити у майбутній галереї. У грудні 1819 р. попередній список був поданий на розгляд та затвердження спеціального атестаційного комітету, створеного ще 18 серпня 1814 р., для визначення генералів гідних представлення у Військовій галереї². У серпні комітет затвердив його, і Дж. Доу розпочав роботу. Пізніше до нього були направлені помічники О.В. Поляков та В.А. Голіке³. 25 грудня 1826 р. відбулося святкове відкриття галереї, приміщення для якої було створене архітектором К.І. Россі впродовж червня–листопада цього ж року на місці кількох невеликих кімнат у середині парадної частини Зимового палацу — між Білим (Гербовим) та Великим Тронним (Георгіївським) залами, поряд з палацовим собором⁴.

На момент урочистого відкриття галереї вже було виконано 226 генеральських портретів, а 106 рамок з іменними підписами були затягнені зеленим сукном і розміщені задалегідь. 93 портрети художник із помічниками виконав пізніше, а 13 так і залишилися не написаними.

3-поміж інших героїв війни 1812 року в експозиції Військової галереї Зимового палацу зустрічаємо портрети генералів Г.О. Шостакова, Г.І. Лісаневича 1-го, О.М. Всеволожського 1-го, К.Й. де Ламберта, А.О. Єфімовича 1-го, М.Д. Кудашева, М.М. Раєвського, П.І. Каблукова, Г.А. Еммануеля, І.Й. Вітта, В.Д. Рикова та Є.Ф. Керна, життя й військова служба яких пов'язані з історією сучасної Кіровоградщини, з тодішніми Єлисаветградським і Олександрійським повітами Херсонської губернії та частково з Чигиринським повітом Київської губернії.

З історією Єлисаветградського повіту Херсонської губернії пов'язане ім'я генерал-майора Герасима Олексійовича Шостакова (1756–1837). 1812 року, будучи у званні полковника, він командував Єлисаветградським гусарським полком у складі першого резервного кавалерійського корпусу 1-ї Західної армії генерала М.Б. Баркляя-де-Толлі. Брав участь в ар'єргардних боях під Кочергішками, Острівною, Вітебськом і Поріччям⁵. За мужність, проявлену під час битви під Бородіно нагороджений орденом Святої Анни 2-го ступеня⁶. Після Бородінської битви успішно діяв проти французів у загоні генерала І.С. Дорохова, за що отримав у нагороду Золоту шаблю з написом *«За храбрость»*. За участь у боях поблизу Спас-Куплі, під Малоярославцем, Вязмою, Дорогобузем і Красним, наприкінці 1812 року був нагороджений діамантовими відзнаками до ордена Святої Анни 2-го ступеня. Упродовж 1813–1814 рр. брав участь у закордонних походах російської армії проти Наполеона. Особливо відзначився у битві поблизу фортеці Торгау⁷, за що був нагороджений орденом Святого Володимира 3-го класу з одночасним присвоєнням звання генерал-майора, 15 вересня 1813 року⁸. За мужність, проявлену у битві під Лейпцигом отримав ще одну Золоту шаблю прикрашену діамантами з написом *«За храбрость»*. 1814 року, за особливі заслуги в битвах під Лаоном, у районі Реймса і Сен-Діз'є, нагороджений орденами Святої Анни 1-го ступеня та Святого Георгія 3-го класу. У травні–вересні 1814 року був шефом Єлисаветградського

гусарського полку⁹. 1815 р., під час другого походу у Францію, командував 2-ю бригадою 2-ї гусарської дивізії.

З деяких джерел відомо, що, вийшовши у відставку, генерал-майор Г.О. Шостаков проживав у с. Шостаківка неподалік Єлисаветграда¹⁰. Очевидно, що там він і був похований після смерті. Нині місце поховання невідоме. У Військовій галереї портрет Герасима Олексійовича, написаний між 1824 і 1828 рр., розміщений у п'ятому ряду знизу, на стіні між великими портретами Олександра I та Великого князя Костянтина Павловича. На ньому він зображений у генеральському кавалерійському мундирі зразка 1814 року з російськими орденами та медалями¹¹.

З минулим Центральної України також тісно пов'язана постать генерал-лейтенанта Григорія Івановича Лісаневича 1-го (1756–1832). В історичній літературі існує припущення, що він міг народитися в містечку Братолюбівка Олександрійського повіту Херсонської губернії. Зокрема, військовий історик XIX ст. О.І. Михайловський-Данилевський зазначає: «...*Соседъ с долговременнаго служебнаго поприща, пройденнаго с честію, Лісаневичъ поселился на родине, в приобретённомъ имъ имени, местечке Братолюбовке*»¹². Значною мірою його військова служба (як і генерала Г.О. Шостакова) пов'язана з історією Єлисаветградського гусарського полку, командиром якого він був упродовж 1803–1808 рр.¹³, з яким неодноразово відзначився під час військових кампаній проти французів у 1805 та 1806–1807 рр. 1812 року Г.І. Лісаневич 1-й був шефом Чугуївського уланського полку, з особовим складом якого діяв на території Волині проти австрійських та саксонських військ, потім командував окремим загоном з яким зайняв міста Білосток та Більськ¹⁴. Під час військових кампаній 1813 р. брав участь у битвах під Баутценом і Лейпцигом, а 1814 р. — у битвах за Брієнн-ле-Шато, Бар-сюр-Обе, Лабрюсселе, Труа, Фер-Шампенуазе та Париж¹⁵. 30 серпня отримав чин генерал-лейтенанта¹⁶. Кавалер російських орденів Святого Володимира 2-го ступеня, Святої Анни 1-го ступеня з діамантами та Святого Георгія 3-го класу. Разом із тим нагороджений двома Золотими шаблями з написом «*За храбрость*».

Вийшовши у відставку в 1820 році, проживав у містечку Братолюбівка Олександрійського повіту Херсонської губернії, де й був похований поряд із церквою Святого Духа. Нині місце поховання генерал-лейтенанта Г.І. Лісаневича 1-го не збереглося.

У Військовій галереї Зимового палацу портрет Григорія Івановича, написаний між 1821 і 1825 рр., розміщений у другому ряду знизу, на стіні між великими портретами Олександра I та Великого князя Костянтина Павловича. На ньому він зображений у генеральському кавалерійському мундирі зразка 1814 року з російськими, австрійськими та пруськими орденами¹⁷.

З минулим Центральної України та з історією Єлисаветградського гусарського полку, у ряді вищезазначених персоналій варто згадати ім'я генерал-майора Олексія Матвійовича Всеволожського 1-го (1768–1813), який упродовж 1808–1813 рр. був його шефом. У 1812 році на чолі єлисаветградців брав участь у тяжких боях під Вітебськом, поблизу Лубина та у Бородінській битві¹⁸. За

вміле командування полком у ході останньої, був представлений генерал-фельдмаршалом М.І. Кутузовим до нагороди орденом Святої Анни 1-го ступеня з діамантами¹⁹. Наприкінці 1812 року тяжко захворів і 14 січня 1813 року помер у Калузькому шпиталі. Був похований на території Лаврентіївського монастиря в Калузі. Нині місце поховання не збереглося. Воно було знищене в 30-х роках XX ст. під час цілеспрямованого нищення монастиря²⁰.

Відомо, що генерал-майор О.М. Всеволожський 1-й володів населеними пунктами Аннінське та Безводне²¹ у Бобринецькому повіті Херсонської губернії, які після його смерті перейшли його синові Дмитру Олексійовичу Всеволожському, який згодом також став генералом російської армії.

У Військовій галереї Зимового палацу портретне зображення Олексія Матвійовича відсутнє. Проте в експозиції галереї в п'ятому ряду знизу, на стіні між великим портретом генерал-фельдмаршала князя М.Б. Барклая-де-Толлі та виходом із галереї розміщена затягнута зеленим сукном рама з підписом *«Генераль-майоръ А.М. Всеволожский 1-й»*²².

Як бачимо, згадані вище генерали та їхня військова служба пов'язані з історією легендарного Єлисаветградського гусарського полку, що веде свою історію від Єлисаветградського пікінерського полку, сформованого у 1764 році на базі Новослобідського козачого полку²³. Разом із тим територія сучасної Кіровоградщини дала російській армії і не менш легендарний Олександрійський гусарський полк, сформований у 1783 р. на базі Далматського і Македонського гусарських полків, як Олександрійський легко-кінний, а у 1801 р. перетворений на гусарський²⁴. Виходячи з цього, не можна оминати увагою генерал-лейтенанта Карла Йосиповича де Ламберта (1772–1843), який був шефом Олександрійського гусарського полку впродовж 1803–1814 рр. і протягом 1802–1803 рр. також командував гусарами з Єлисаветграда²⁵. 1812 року, командуючи 5-ю кавалерійською дивізією, до складу якої входив і Олександрійський гусарський полк, брав участь разом з іншими частинами 3-ї Західної армії генерала О.П. Торماسова у боях під Кобрином, за що отримав Золоту шаблю прикрашену діамантами з написом *«За храбрость»*²⁶. Разом із тим під час воєнних дій 1812 року, командуючи авангардом 3-ї Західної армії, брав участь у битвах під Ново-Сверженом, Кайдановим, Мінськом та Борисовим, а в 1814 році штурмував Париж.

У Військовій галереї портрет К.Й. де Ламберта, написаний між 1819 і 1825 рр., розміщений у першому ряду знизу, на стіні між великим портретом генерал-фельдмаршала, герцога А. Веллінгтона й виходом із галереї. На ньому Карл Йосипович зображений у мундирі генерал-ад'ютанта зразка 1815 року з французькими й російськими орденами та медалями²⁷. Відомо, що генерал-лейтенант К.Й. де Ламберт помер у селі Циглерівка, неподалік містечка Костянтинограда Полтавської губернії (нині с. Соснівка Красноградського району Харківської області), де й був похований. Місце поховання одного з кращих кавалерійських генералів епохи наполеонівських військ не збереглося, оскільки було зруйноване в 20-х роках минулого століття.

Упродовж війни 1812 р. та закордонних походів російської армії 1813–1814 рр. Олександрійським гусарським полком командував Андрій Олександрович Єфімович 1-й (1773–1823)²⁸, уродженець села Глухівці Махновського повіту Київської губернії (нині Козятинського району Вінницької області). У 1812 р. разом зі своїм полком у складі 3-ї Західної армії брав участь у битвах під Кобрином, Городечною, Мінськом та Борисовим. Був удостоєний ордена Святого Володимира 3-го ступеня. У 1813 році брав участь у битвах під Калишем, Лютценом, Баутценом і Кацбахом, а 1814 року відзначився в битві під Брієнн-ле-Шато, за що згодом отримав чин генерал-майора²⁹. Того ж року брав участь у кампаніях у районі Ла-Рот'єро, Краона та Фер-Шампенуазе. Відомо, що генерал-майор А.О. Єфімович 1-й помер і був похований на території Острогозького повіту Воронежської губернії. Нині місце поховання невідоме.

У Військовій галереї портрет А.О. Єфімовича 1-го, написаний між 1826 і 1828 рр., розміщений у п'ятому ряду знизу, на стіні між великим портретом генерал-фельдмаршала, герцога А. Веллінгтона та виходом із галереї. На ньому Андрій Олександрович зображений у генеральському кавалерійському мундирі зразка 1814 року з російськими орденами й медалями та з накинутою на плечі шинеллю³⁰.

Окреслений регіон, окрім Єлисаветградського й Олександрійського гусарських полків, командирами й рядовими яких були вписані славні сторінки в історію Центральної України, має і свого героя війни 1812 року, уродженця містечка Мала Виска — генерал-майора Миколу Даниловича Кудашева (1784–1813). У 1812 році, будучи в званні полковника, він служив при штабі генерал-фельдмаршала М.І. Кутузова, брав участь у битві під Бородіно. Історики зазначають, що завдяки М.Д. Кудашеву Наполеону не вдалося знищити армію генерал-лейтенанта П.І. Багратіона, оскільки саме після його донесення М.І. Кутузов прийняв рішення про відведення 2-ї Західної армії за т.зв. «*Семёновский ручей*»³¹. Після невдалих дій під Бородіно, полковник М.Д. Кудашев командував партизанським загоном, що діяв проти французів на півдні Московської губернії³². Під час переслідування, відступаючої армії противника, полковник М.Д. Кудашев проявив особливу мужність у боях під Красним, за що 26 грудня 1812 р. отримав чин генерал-майора³³. Під час закордонного походу російської армії 1813 р. успішно командував кавалерійським загоном у складі кавалерійського корпусу генерала М.І. Платова³⁴, за що отримав орден Святого Георгія 3-го класу. У ході Лейпцизької битви 6 жовтня 1813 року отримав тяжке поранення в бою під Альтенбургом. Лікарі робили все можливе, але 28 жовтня генерал-майор М.Д. Кудашев помер. Похований був на кладовищі Святого Йоганнеса в Лейпцигу. У 1913 році прах героя було перепоховано в новозбудованому Свято-Олексіївському храмі-пам'ятнику Російської Слави, зведеному в Лейпцигу за проектом архітектора В.О. Покровського, де він і покоїться до сьогоднішнього дня.

У Військовій галереї Зимового палацу портрет М.Д. Кудашева, написаний між 1822 і 1826 рр., розміщений у п'ятому ряду знизу, між великими портретами Олександра I та генерал-фельдмаршала М.І. Кутузова. На ньому він постає

перед глядачами у профіль, у генеральському кавалерійському мундирі зразка 1814 року з російськими орденами та медалями³⁵. Варто зауважити, що мундир, у якому Микола Данилович зображений на портреті, він носити не міг, оскільки загинув у 1813 році.

Разом із тим на території сучасної Кіровоградщини свого часу знайшли останній прихисток генерали М.М. Раєвський, П.І. Каблуков 1-й та Г.А. Емануель.

У 1812 році генерал-лейтенант Микола Миколайович Раєвський (1771–1829) командував 7-м піхотним корпусом 2-ї Західної Армії. Особливо відзначився у битвах під Салтановкою та Смоленськом, а під час Бородінської битви захищав значну ділянку фронту, опорним пунктом якої був редут на Курганному підвищенні, який нині майже всі військові історики іменують «батареєю Раєвського»³⁶. Він зробив чималий внесок у розгром французьких військ під Мало-ярославцем, а під час переслідування противника від Вязми до Смоленська, увесь час зі своїми частинами перебував в авангарді російських сил, також відіграв вирішальну роль у боях поблизу містечка Красне. Микола Миколайович був учасником закордонних походів, у ході яких (1813 р.) відзначився у боях поблизу Баутцена, Дрездена і Кульма, а також у битві під Лейпцигом. За участь у битві народів отримав чин генерала від кавалерії. Особливо М.М. Раєвський відзначився під час штурму Парижа³⁷, ставши на деякий час його комендантом.

Після виходу у відставку проживав у селі Бовтишка Чигиринського повіту Київської губернії у родинному помешканні, яке йому дісталось від матері. Після смерті був похований у селі Розумівка того ж повіту (нині Олександрійського району Кіровоградської області), а на місці поховання згодом була збудована Хрестовоздвиженська церква, у цокольному приміщенні якої знаходиться склеп генерала та деяких членів його сім'ї. На чавунній плиті, що прикриває поховання генерала, написана епітафія: *«Он был в Смоленске щит, в Париже — меч России»*.

У Військовій галереї Зимового палацу портрет генерала від кавалерії М.М. Раєвського, написаний між 1822 і 1828 рр., розміщений у п'ятому ряду знизу, на стіні між великим портретом генерал-фельдмаршала М.Б. Барклая-де-Толлі та виходом з галереї. На ньому він зображений у генеральському кавалерійському віцмундирі зразка 1814 року з російськими й австрійськими орденами та з накинутою на ліве плече шинеллю³⁸.

У 1835 році на території села Петриківка Олександрійського повіту (нині с. Нова Прага Олександрійського району Кіровоградської області) було поховано генерал-лейтенанта Платона Івановича Каблукова 1-го (1779–1835) — начальника військових поселень у Херсонській та Катеринославській губерніях. Він 1812 року, будучи у званні полковника, командував Кавалергардським полком, брав участь у битві під Бородіно, за що був нагороджений орденом Святого Володимира 4-го ступеня з бантом³⁹. Був учасником закордонного походу російської армії, під час якого у 1813 році особливо відзначився у боях під Лютценом, Баутценом і Дрезденом. За хоробрість, проявлену в боях під Кульмом, 15 вересня 1813 р. був удостоєний звання генерал-майора⁴⁰. Брав

участь у блокуванні Магдебурга й Гамбурга. Після війни служив на півдні України, брав участь в організації військових поселень.

Нині місце поховання генерала П.І. Каблукова 1-го не збереглося. У Військовій галереї Зимового палацу портрет Платона Івановича, написаний у 1823 році, розміщений у другому ряду знизу, на стіні між великим портретом генерал-фельдмаршала герцога А. Веллінгтона й виходом із галереї. На ньому він зображений у генеральському кавалерійському мундирі зразка 1814 року з російськими, пруськими та французькими орденами⁴¹.

На території Центральної України, а точніше у Єлисаветграді, провів останні роки життя ще один герой війни 1812 року — генерал від кавалерії Георгій Арсенійович Еммануель (1775–1837). У 1812 році він мав звання полковника й був шефом Київського драгунського полку, командував 2-ю бригадою 4-го кавалерійського корпусу, що діяв у ар'єргарді 2-ї Західної армії. Г.А. Еммануель зарекомендував себе талановитим офіцером у боях під Новоселками та Салтановкою, відзначився під час Шевардинського бою, у ході якого отримав поранення. За згадані вище кампанії удостоєний орденів Святого Володимира 3-го ступеню та Святого Георгія 4-го класу. У вересні 1812 року брав участь у контрнатупі російської армії, особливо відзначився у битвах під Малооярославцем та Вязмою. У 1813 році був активним учасником боїв російської армії за межами Росії. Георгій Арсенійович брав участь в ар'єргардних боях під Лютценом, Бішофсверде, Баутценом, Кацбахом та Левенбергом. Зокрема, за Лейпцизьку битву отримав орден Святого Георгія 3-го класу. У 1814 році відзначився у боях за Реймс, а за дії під час взяття Парижа отримав чин генерал-лейтенанта⁴².

Вийшовши у відставку, отримав у нагороду за службу землі на території Єлисаветградського та Олександрійського повітів. Із 1831 року проживав у Єлисаветграді. Після смерті був похований у родинному склепі в Єлисаветграді. Відомо, що за радянських часів склеп був пограбований. Нині його місце знаходження відоме, але він не відновлений.

У Військовій галереї Зимового палацу портрет Г.А. Еммануеля, написаний 1821 року, розміщений у першому ряду знизу, на стіні між великими портретами Олександра І та генерал-фельдмаршала М.І. Кутузова. На ньому він зображений у генеральському кавалерійському відмундирі зразка 1814 року з російськими, шведськими, пруськими та австрійськими орденами і медалями⁴³.

Як бачимо, усі згадані вище генерали уславилися участю у війні 1812 року та закордонних походах російської армії. Разом із тим у контексті пропонованого дослідження варто згадати ще кількох учасників війни з Францією, пізніша військова служба яких пов'язана з минулим Центральної України. Відомо, що з історією створення Новоросійського (Херсонського) поселення кавалерії пов'язані імена генерал-лейтенанта І.Й. Вітта (1781–1840) та генерал-майорів В.Д. Рикова (1759–1827) й Є.Ф. Керна (1765–1841), портретні зображення яких також є частиною військової галереї Зимового палацу.

Саме І.Й. Вітту в 1817 році довелося займатися перетворенням Бузького козачого війська на військове поселення кавалерії. На жаль, заходи, спрямовані

на реорганізацію війська, закінчилися повстанням селян т.зв. Красносільських станиць, яке за наказом І.Й. Вітта було придушено силами 2-ї бригади Української уланської дивізії генерал-майора В.Д. Рикова, Коливанського 40-го піхотного полку полковника П. Міллера та 15-ї піхотної дивізії генерал-майора Є.Ф. Керна, а мешканці станиць приведені до присяги⁴⁴.

Зауважимо, що серед героїв війни 1812 року є й такі, які брали участь у подіях не зовсім приємних і навіть трагічних у рамках вітчизняної історії. Але не варто забувати, що вони були солдатами, дворянами, що свого часу присягали на вірність «царю и отечеству», а накази для військових важливі і не лише в плані кар'єри.

Підсумовуючи, хочеться висловити надію, що в майбутньому втрачені могили генералів Г.О. Шостакова, Г.І. Лисаневича 1-го, П.І. Каблукова 1-го та інших пощастить відшукати ідентифікувати. Від того багатство і велич вітчизняної та регіональної історії лише зросте.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

¹ Глинка В.М., Помарнацький А.В. Военная галерея Зимнего дворца. — Л.: Искусство, 1981. — С. 9.

² Там же. — С. 8.

³ Там же. — С. 9, 8.

⁴ Там же. — С. 7.

⁵ Бездосный В.М. Шостаков Герасим Алексеевич // Отечественная война 1812 года. Биографический словарь. — М.: Росвоенцентр; Кучково поле; Росспэн, 2011. — С. 314.

⁶ Список генералам, штаб- и обер-офицерам, в сражении 22 сентября прошлого 1812 года противу французов отличившимся мужеством и храбростию // М.И. Кутузов. Сборник документов / [под ред. Л.Г. Бескровного]. — М., 1952. — Т. IV. — Ч. I. — С. 350.

⁷ Памятка 3-го Гусарского Елисаветградского Ея Императорского высочества Великой княжны Ольги Николаевны полка (1764–1914) / По поручению августейшего шефа полка составил М. К. Соколовский. — СПб., 1914 — С. 25–26.

⁸ Глинка В.М., Помарнацький А.В. Военная галерея Зимнего дворца. — С. 226.

⁹ Памятка 3-го Гусарского Елисаветградского Ея Императорского высочества Великой княжны Ольги Николаевны полка (1764–1914)... — С. 26–27.

¹⁰ Пивовар А.В. Поселення Херсонської губернії за повітовими алфавітами 1856 року. — К.: Академперіодика, 2009. — С. 34.

¹¹ Глинка В.М., Помарнацький А.В. Военная галерея Зимнего дворца. — С. 226.

¹² Г.И. Лисаневич / Император Александр I и его сподвижники в 1812, 1813, 1814, 1815 годах. Военная галерея Зимнего дворца, издаваемая с Высочайшего соизволения и посвященная Его Императорскому Величеству Государю императору. Жизнеописания составлены под редакцією генерал-лейтенанта А.И. Михайловского-Данилевского и гвардии полковника А.В. Висковатова. — СПб.: Изд-во И. Песоцкого, 1848–1849. — Т. V. — С. 12.

¹³ Бездосный В.М. Лисаневич (Лисаневич 1-й) Григорий Иванович ... Отечественная война 1812 года. Биографический словарь. — С. 183.

¹⁴ Г.И. Лисаневич / Император Александр I и его сподвижники в 1812, 1813, 1814, 1815 годах. Военная галерея Зимнего двора... — С. 8.

¹⁵ Там же. — С. 8–9.

¹⁶ *Безотосный В.М.* Лисаневич (Лисаневич 1-й) Григорий Иванович / ...Отечественная война 1812 года. Биографический словарь. — С. 183.

¹⁷ *Глинка В.М., Помарнацкий А.В.* Военная галерея Зимнего дворца. — С. 200.

¹⁸ *Безотосный В.М.* Всеволожский (Всеволожский 1-й) Алексей Матвеевич / Отечественная война 1812 года. Биографический словарь. — С. 79.

¹⁹ *Дегтерев Л.В.* Малоизвестный герой Бородине // Вопросы истории. — 1984. — № 11. — С. 186.

²⁰ *Чорний О.В.* Невідомий герой забутого полку. Генерал-майор О.М. Всеволожський 1-й / Минувле і сучасне Волині та Полісся. Україна та Волинь у Наполеонівських війнах. Науковий збірник. Вип. 41. Матеріали Міжнародної історико-краєзнавчої наукової конференції, присвяченої 200-річчю війни 1812 р., 11–12 травня 2012 року, м. Луцьк. Упорядники А. Силук, О. Златогорський. — Луцьк, 2012. — С. 87.

²¹ *Пивовар А.В.* Поселення Херсонської губернії за повітовими алфавітами 1856 року. — К.: Академперіодика, 2009. — С. 39, 40.

²² *Глинка В.М., Помарнацкий А.В.* Военная галерея Зимнего дворца. — С. 230.

²³ Елисаветградский, 3-й гусарский Ея Императорского Высочества Княгини Ольги Николаевны, полк // Военная энциклопедия / Под ред. К.И. Величко. — СПб.: Тип. т-ва И.Д. Сытина, 1912. — Т. X. — С. 327.

²⁴ Александрыйский, 5-й гусарский Ея Императорского Величества Государыни Императрицы Александры Фёдоровны, полк // Военная энциклопедия / Под ред. В.Ф. Новицкого. — СПб.: Тип. т-ва И.Д. Сытина, 1911. — Т. I. — С. 246.

²⁵ *Граф К. О. де Ламберт* / Император Александр I и его сподвижники в 1812, 1813, 1814, 1815 годах. Военная галерея Зимнего дворца, издаваемая с Высочайшего соизволения и посвящённая Его Императорскому Величеству Государю императору. Жизнеописания сочинения генерал-лейтенанта А. И. Михайловского-Данилевского бывшего флигель-адъютанта императора Александра I. — СПб.: Изд-во И. Песоцкого, 1846. — Т. III. — С. 2.

²⁶ Ламберт (de Lambert) Карл Осипович де / Отечественная война 1812 года. Биографический словарь. — С. 172.

²⁷ *Глинка В.М., Помарнацкий А.В.* Военная галерея Зимнего дворца. — С. 198.

²⁸ *Безотосный В.М.* Ефимович (Ефимович 1-й) Андрей Александрович / Отечественная война 1812 года. Биографический словарь. — С. 121.

²⁹ Там же. — С. 121.

³⁰ *Глинка В.М., Помарнацкий А.В.* Военная галерея Зимнего дворца. — С. 188.

³¹ *Мальшикин С.А.* Кудашев Николай Данилович / Отечественная война 1812 года. Биографический словарь. — С. 165.

³² *Львов С.В.* Действия партизанского отряда князя Н.Д. Кудашева на юге Московской губернии в сентябре–октябре 1812 года: легенды и реальность // Отечественная война 1812 года и российская провинция в событиях, человеческих судьбах и музейных коллекциях: Сборник материалов XVI Всероссийской научной конференции 11 октября 2008 г. — Малоярославец, 2008.

³³ *Мальшикин С.А.* Кудашев Николай Данилович / Словарь русских генералов, участников боевых действий против армии Наполеона Бонапарта в 1812 г. / Российский архив. — Т. VII. — М.: Студия «ТРИТЭ» Н. Михалкова, 1996. — С. 438.

³⁴ Битва при Лейпциге 1813 года / Новый солдат. Военно-исторический альманах № 7. — С. 59.

³⁵ Глинка В.М., Помарнацкий А.В. Военная галерея Зимнего дворца. — С. 197.

³⁶ Епанчин Ю.Л. Раевский Николай Николаевич / Отечественная война 1812 года. Биографический словарь. — С. 242.

³⁷ Деяния российских полководцев и генералов, ознаменовавших себя в достопамятную войну с Франциею, в 1812, 1813, 1814 и 1815 годах, с кратким начертанием всей их службы от самого начала вступления в оную. — СПб.: Тип. К. Крайя, 1822. — Ч. III. — С. 55–64.

³⁸ Глинка В.М., Помарнацкий А.В. Военная галерея Зимнего дворца. — С. 154–155.

³⁹ Безотосный В.М. Каблуков (Каблуков 1-й) Платон Иванович / Отечественная война 1812 года. Биографический словарь. — С. 140.

⁴⁰ П.И. Каблуков 1-й / Император Александр I и его сподвижники в 1812, 1813, 1814, 1815 годах. Военная галерея Зимнего дворца, издаваемая с Высочайшего соизволения и посвященная Его Императорскому Величеству Государю императору. Жизнеописания составлены под редакциею генерал-лейтенанта А. И. Михайловского-Данилевского и гвардии полковника А. В. Висковатова. — СПб.: Изд-во И. Песоцкого, 1848–1849. — Т. V. — С. 1–5.

⁴¹ Глинка В.М., Помарнацкий А.В. Военная галерея Зимнего дворца. — С. 192.

⁴² Безотосный В.М. Эммануэль (Емануэль, Мануилович) Георгий (Георг, Егор) Арсеньевич / Отечественная война 1812 года. Биографический словарь. — С. 322.

⁴³ Глинка В.М., Помарнацкий А.В. Военная галерея Зимнего дворца. — С. 227.

⁴⁴ Чорний О.В. Повстання Бузького козачого війська 1817 року // Віче. — 2011. — № 28. — С. 176–183.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2012.